

Danes je na Norveškem smuški šport pravi narodni šport. Vsako zimo se vršijo po mestih in vaseh smuške tekme. In izkazati se hočejo vsi od kraja: moški in ženske, starci in otroci. Prav tako se preskušajo v smuških skokih. Za dobrega smučarja veljaš le tedaj, če vztrajaš na velike daljave in dobro skačeš. Smuško veselje doseže višek o veliki noči. Visoko v gorah srečuješ smučarske skupine. Na hrbtu ali na saneh prineso s seboj živeža za deset dni, potem pa uživajo športno veselje v veličastni gorski prirodi po cele dneve. Ko pade mrak, pa se zakopljejo v sneg in popijo. Največje vsenarodne tekme pa se vršijo konec februarja v Holmenkullu. Po petdeset tisoč in več gledalcev pazno sledi trem stotinam tekmecev in napeto pričakuje, kdo si bo priboril najvišje smučarsko odlikovanje: kraljevi pokal.

Tudi pri nas se smuk vse bolj širi, da bomo kmalu lahko tudi mi govorili o smuku kot narodnem športu. Pa smuška skakalnica v Planici, ali ni dvignila nemalo prahu med smučarji sveta radi svoje dovršenosti in radi prvenstvenih skokov? Da bi le vsi naši smučarji res iskali zdravja, zakaj rekorderstvo je pogubno.

SLOVENSKO NARODNO BLAGO

Vinko Möderndorfer

Kdor pazno sledi navadam, običajem in praznovanju našega ljudstva, je presenečen. Površnež, posebno še malomeščan, ki je zgubil že ves stik z grudo, pa ljudstvo ob taki priliki kar obsodi, da je nazadnjaško, nekulturno, da je zaostalo kar za stoletja, ker verjame še prazne reči. Tudi tujcu tega in onega sami ne moremo pojasniti, ker se niti sami nismo poglobili v svoj zaklad, kaj še, da bi mogli podati tudi razlago, čemu se n. pr. v Prlekiji na pustni torek gugajo odrasli, čemu vrže gospodinja drobtinice v ogenj, obiskuje na novo leto studenec, zakaj smo v nekaterih dneh v kmečki hiši neljub gost, a drugič sprejeti z največjo ljubeznivostjo itd.

Vse nam bo razumljivo le tedaj, če si skušamo vsaj v grobih potezah dopolniti in predložiti slovensko zgodovino; pri tem ne mislim zgodovine o kraljih in cesarjih ali rodovnikov plemičev, tega mi nimamo in prav za prav tudi ne pogrešamo, ker se to ljudstva ne tiče. Naša zgodovina je enolična: tujec nas pokristjani, istočasno pa nas podjarmi in si osvoji slovensko zemljo. Ko so Slovenci zgubili svobodo, so bili pogani; njih vera je bila že na nižji stopnji.

Verovali so v posmrtno življenje duš, ki živé v drugih ljudeh na zemlji naprej, verovali so v naravne duhove (v duhove vodá, vetra, ognja, drevja, meseca, sonca itd.) in v bolezenske duhove. Ker je krščansko vero prinesel v deželo zmagovalce, je ljudstvo ni vedno sprejelo z ljubeznijo in se marsikje pokristjanilo le bolj na videz, obdržalo pa še staro pogansko bogoslužje. Vse to se je ohranilo kot usedlina od roda v rod in še danes imamo v veliki večini naših običajev ostanke stare slovanske vere v duhove. Prazniki, ki jih je vpeljalo krščanstvo, so bili slovenskemu ljudstvu prilika, da je tudi tem vtisnilo svoj pečat.

Slovenski človek je bil že od nekdaj velik siromak, prepuščen samemu sebi. Radi tega si je skušal pomagati sam, kakor je to vedel in znal od svojih prednikov. Prav vsa izročila si je hotel ohraniti, da

bi mu tudi ta pomagala varovati imetje, živino in zdravje. Tudi to je vzrok, da se nam je ohranilo še v današnje dni mnogo starine, ki bi drugače že davno obledela. To naj ima bralec pred očmi, ko motri te zapiske. Skoraj vse, kar sem zapisal, je še živo med ljudstvom in je torej ta zbirka še verna slika mišljenja in čustvovanja slovenskega človeka, ki živi v srcu Evrope in že desetletja skoraj ne pozna nepismenih v svoji sredini.¹

DUŠE UMRLIH.

Ko človek umre, gre duša z njim v grob in se loči od telesa šele po treh dneh. Kadar duša zakasni pogreb in vrže duhovnik že tri lopatice zemlje na rakev, mora ta reva toliko časa begati po tem svetu sama, dokler groba ne prekopljejo, to je šele tedaj, kadar pokopljejo novega mrliča v isti grob (1). Mrliču morajo dati v krsto naličje, tančico, katero imenujejo »tintah«. To je kos belega platna, s katerim je bil mrlič pokrit od temena do podplatov. V novejšem času je naličje tudi kupljeno belo platno. S tem platnom se bo mrlič na sodni dan, ko bo vstal k sodbi, ogrnil, da se ne bi pojavil tam nag. Mrlič mora imeti s seboj tudi čevlje za primer, da bi bil obsojen, da se bo vical kje na zemlji, in to v krajih, kjer je grešil; preveč bi trpel, če bi moral ves čas tavati bos okoli (5). Zgodi se tudi, da razparajo tančico, preden zabijejo rakev, nad obrazom mrtveca na dvoje; tančica se mora razčesniti in se ne sme rezati s škarpami (1). Preden zabijejo krsto, razvežejo mrtvecu roke, noge in obraz, katerega so mu z robcem zavezali, če je ob smrti pustil usta odprta, da se bo mogel brez težav gibati na drugem

¹ Številka v oklepaju pomeni v spisu kraj, kjer je bilo gradivo nabrano, in nabiralca. Da preveč opomb branja ne bo motilo, zato navajam kar tu imena nabiralcev pod zaporednimi številkami; v spisu pa njih gradivo omenjam samo z nabiralčevo številko iz tega seznama.

Seznam nabiralcev narodnega blaga:

1. Poldka Bavdek, učiteljica, Vinica pri Črnomlju.
2. Andrej Šavli, šol. upravitelj, Predanovci, pošta Puconci (gradivo tudi iz Tolmina).
3. Dr. Šašel, rokopisna zbirka iz Roža.
4. Alojzija Jeglič, učiteljica, Dražgoše, Selška dolina.
5. Marija Pavec, učiteljica, Trebija, Poljanska dolina.
6. Terezija Demšar-Rant, šol. upraviteljica, Malenski vrh, Poljanska dolina.
7. Stane Terčak, učitelj, Marenberg.
8. Maks Kos, šol. upravitelj, Buče pri Kozjem.
9. Franc Mlinšek, učitelj, Velenje.
10. Ljudevit Šnuderl, učitelj, Braslovče.
11. Pavel Herbst, šol. upravitelj, Cerklje na Dolenjskem (za okraj Mokronog).
12. Ljudevit Belšak, šol. upravitelj, Vel. Nedelja.
13. Štefanija Šubert, učiteljica, Mengeš.
14. Marta Golobič, učiteljica, Gezanjevci pri Ljutomeru.
15. Berta Pikuš, učiteljica, Lendava.
16. Vinko Möderndorfer: a) Košir-Möderndorfer, »Ljudska medicina med kor. Slovenci«, založnik: Zgodovinsko društvo, Maribor (delo razprodano); b) Narodno blago kor. Slovencev, založnik kakor pod a; c) Narodne pripovedke I. del, založ. Učit. tisk., Ljubljana; d) rokopisna zbirka iz Koroške.
17. Rajner Ljudmila, učiteljica, zbirka za okoliš Ljubno.
18. Bela Horvat, šolski upravitelj, Krog, Prekmurje.
19. V. Möderndorfer, rokop. zbirka iz št. Jurija pod Kumom.
20. S. Dobernik, ravnatelj meščanske šole, Lendava.
21. Kokolj, učitelj, Lendava.
22. Dr. Josip Šašel-Fr. Ramovš, Arhiv za zgodovino in narodopisje II.
23. Greti Tavčarjeva, zbirka iz slov. okolice Beljaka.

svetu (1). Duša utopljenca bega tako dolgo okoli, dokler mu trupla ne pokopljejo v zemljo (5). Mrlič mora dobiti s seboj v krsto poldrugi meter belega platna, ki ga potrebuje za novo krstno obleko na onem svetu. Moškega mrliča obrijejo, da bo stopil lep pred sodnika. Njegovo obleko smejo razdeliti in uporabiti šele osem dni po njegovi smrti (13). Če bi mrliča ne umili, bi se hodil nazaj v hišo umivat (19). Prav tako bi hodil tudi nazaj v hišo mizarit, če bi ga ne dejali v rakev, katero si je morda že v življenju sam naredil (19). Ko nesejo mrliča iz hiše, mora nekdo sesti na njegovo posteljo, da bi duša ne ostala v postelji in bi bilo tako pokopano samo truplo, ali da bi duša ne zamudila pogreba (18). Skoraj povsod prisilijo, ko so odnesli truplo umrlega iz hiše, dušo, da gre za truplom, s tem, da odprejo takoj vsa vrata in okna v hiši in preobrnejo tudi stole in mize, da duša nima kam sesti. Kadar umre hišni gospodar ali pa gospodinja, je treba vso živino malo goniti in žito v shrambah malo potresti, češ da bi drugače zemlja sedem let žalovala za umrlim in bi bila v tem času nerodovitna (1). Prvotno je bila vera najbrž tale: speča živina, žito, katero bi se ne premaknilo, je v nekem »mrtvem« stanju, njih duša potuje, je odsotna, med potjo pa bi se ta duša srečala z dušo gospodarja, katera se ne drži več telesa, in ta bi jo potegnila s seboj. Živina bi torej poginila, polje ne rodilo. — Koroški Slovenci so ob smrti gospodarja še bolj natančni in nekdo obhodi takoj vse hleve in prisili živali, katere leže, da takoj vstanejo, zatem gre še k čebelnjaku, potrka na vsak panj in govori: »Čebelice, vstanite, gospodar je umrl!« Razume se, da najprej pokličejo vse speče ljudi v hiši. Če ni nihče legel v mrličovo posteljo, ko so tega odnesli iz hiše, se bo njegova duša vračala (15). — Posestnik Žmave je rešil lastno živinčje pred rekvizicijo s tem, da je pokazal materino kravo, češ, ta je moja. Verjeli so mu in tako je materina krava odšla iz hleva. Radi tega se je po smrti vračal in vedno stokal: krava, krava. Duh rajnega se vrača toliko časa na ta svet, dokler ni popravljena krivica, ki jo je storil (9). Ukradeni predmet bo nosil rajni vsako noč nazaj toliko časa, dokler se ukradene reči kdo drug ne polasti (5). Na zadnji strani kapelice pri Šoštanju je bila svoj čas slika, kako je duhovnik zarotil dušo nekega Šmihelčana, ki se je vedno vračal na ta svet. Posestnik Tanjšek je nosil po smrti mejnik nazaj, ker ga je v življenju prestavljal. Tudi duša tistega, ki v življenju ni izpolnil dane obljube, se vrača na ta svet. Hudo je še to, da se mora vračati tudi tedaj, če bi potomci ne izvršili njegovega naročila ali njegove obljube. Duša hodi samo do kapa hiše. Vračajoče se duše se prikazujejo ljudem kot brleče lučce. Tudi vse duše tistih, ki so predčasno umrli, se vračajo na ta svet. Je kar prav, da se mora tudi skopuh vračati na ta svet; hodil je nazaj v podobi žabe in moral jesti s svinjami (9). Duše se vračajo toliko časa, dokler niso rešene iz vic (13). Ali bi hotel govoriti z mrličem? Počakaj na dan Vseh svetih na pokopališču, da izgine poslednja živa duša, potem pa boš imel priliko (15). Ne vem, ne vem, če bi kdo to tvegall! — Pri cerkvenih vratih čaka zadnji mrlič s koso tako dolgo, dokler ne pokopljejo drugega, potem pride ta na vrsto. Tako je torej na pokopališču stalna straža (1). Prvi večer straže je tako hud, da odstopi mrliču stražniku vse meso od kosti. Ponekod pa mrliču

stražniku ni treba stati. Ko so ga namreč pokopali, so položili vse orodje v obliki križa na grob. Na tem orodju potem sedi in počiva duša rajnega, ali pa tudi druga duša iz vic, katera pride mimo. Rajnemu, ki stražari, skušajo domači olajšati muke in trpljenje: ob večernem zvonjenju pokleknejo pod hišni kap in zmolijo vse tri rožne vence; med molitvijo so vsi obrnjeni in tudi gledajo proti pokopališču (5). Pri pogrebni maši gre duh rajnega pri darovanju okoli oltarja (9). Če potrka duh, se mu ne smeš oglasiti z »noter«, sicer bi ti prihajal vsak večer (9). »Kaj je rekel Kristus, ko je skozi zaprta vrata prišel k učencem?« Rajni bo odgovoril: »Mir vam bodi!« Za tem je treba reči: »Zakaj pa ti nimaš miru?« Rajni bo povedal, česa išče na tem svetu, in tako bo mogoče dušo rešiti vicanja na tem svetu (9). Če se strah prikaže v podobi dečka ali črnega psa, ga je treba ogovoriti: »Zakaj vsi drugi duhovi verujejo v Boga, zakaj ti ne?« (9). Zgodi se tudi, da ima umrli, ki bi se moral dolgo časa vicati po svetu, ker si je nagra bil zaklade, srečo, da pričnejo stražarji ob odru kartati za denar; umrli se jim neopaženo pridruži, zaigra ves lonec denarja, potem pa jih prosi za posojilo. Ko mu kvartači odrečejo in odgovore: »Pojdi, odkoder si prišel«, je rešen (9). Če hodijo verne duše na nedeljo pred Božičem pred vrata ropotat, kakor bi kdo buče premetaval, je treba odmoliti za verne duše in rešene bodo (10). Duše nekrščenih otrok posedajo kot jate ptic v bližini človeških bivaljš in čivkajo, da bi jih rešili; treba jih je krstiti (12). Svečarji (15), merari, ežetari (brezglavci, odžekovci) so duše brez krsta umrlih otrok in takih otrok, ki so bili umorjeni (18). Svečarji so pa tudi nezakonski otroci in ljudje, ki so kdaj v življenju na pokopališču poteptali kak grob. Begajo po njivah, jarkih, kjer je voda že usahnila, svetlikajo se pa tudi po Muri in človeku sedejo na glavo in rame (20). Vedanci in vedomci (4), movje (14), posvečkarji, merarji ali džalarji so duše otrok, ki so umrli pred krstom. Če kdo pelje v noči v mlin, se mu naložijo na voz, da le težko izpelje. V tem primeru voznik ne sme moliti, bilo bi jih vedno več in tovor bi bil še težji, da bi vprežna živina sploh ne mogla več z mesta. Kleptve pa se bojé in zbežé z voza. Posvečkarji so spredaj žareči, zadaj pa črni. Radi tega pravijo, da se posvečkarji užigajo in ugašajo (15, 18). — Ko je gospodar popil v vinogradu tretji kozarec, je prišlo v sobo deset »brezglavnikov«, pet je bilo pravih, pet pa svečarjev; pravi niso imeli glave, svečarji so jo imeli, a ne ust, nosa in ušes. Tam, kjer bi morali imeti oči, so imeli v duplinah svečam podobne roge, ki so se svetili. Razsvetlili so vso sobo in zahtevali vina. Gospodar je šel po vino in zraven molil, sedli so mu na ramo in ga tiščali k tlom, šele ko je začel preklinjati, se jih je rešil. V Žižkah se je nekdo rešil brezglavcev s krikom: »Joj meni!« Rešiti moreš te duše, če jih »nazaj krstiš«, amen pa ne smeš reči (20). Ponesrečenci in samomorilci ne najdejo miru; krsté, v katerih so bili pokopani, korakajo ponoči kar same po cestah (12). Ljudje so videli včasih procesije duhov brez glav; procesije so vedno ponoči in molijo rožni venec. To so duše tistih, ki v življenju niso hodili k procesijam in niso radi molili (1). Take procesije se prav rade pokažejo tistim, ki stikajo za zakladi. Procesije so tako dolge, da so nepregledne (12). Če se vica duša umrlega v bližini

doma, se spremeni v »bono« (krastačo) in lazi okoli hiše in hišnega praga. Krastače radi tega ne smemo poditi od hiše, še manj pa jo ubiti (5). Rajna Polanarca na Koroškem se je vicala radi svoje potratnosti kot krastača in je bila vedno okoli pomij, kamor je svoj čas vrgla marsikak lep kos kruha in tudi pečenke. Še koroških Nemcev se je prijela ta slovenska vera in pravijo krastači »spokornica« (Büßerin). Velja torej zapoved: če vidiš krastačo, je ne ubij, tudi je ne tepi; posuj jo s prstjo, zakaj v tej živalci se duša vica (4). Od vsake jedi morajo ostanek dobiti verne duše. Kadar ogenj močno prasketa, se rešujejo duše v vicah; tedaj je treba vreči še nekaj soli v ogenj (16). Če cvilijo polena na ognju, tedaj duše v vicah hudo trpé; reči moraš: »Bog daj vernim dušam mir in pokoj.« Drobthinice od kruha vrzi vselej v ogenj, v tistem času, ko bodo drobthinice gorele, duše v vicah ne bodo trpele (7). Duše se morejo rešiti sploh samo z ognjem v hiši, kajti duša mora skozi vice v nebese. Še nedolžen otrok mora iti vselej vsaj toliko skozi vice, da ujame pest isker (18). Gospodinja niti tedaj, ko jemlje kruh iz peči, ne pozabi na verne duše; v peč vrže nekaj polen navzkriž, da se usedejo nanje verne duše. Že kadar je vsadila kruh, zmoli nekaj očenašev za verne duše. Kadar se zvezda utrne, se loči verna duša. Moli zanjo in rešena bo! (13.) Duša umrlega išče hrano kot kača pri hiši; če kačo ubijejo, hiša pogori. Drugod jedó kače mleko skupno z otroki; kadar so preveč požrešne, jih otroci kaznujejo ter tepejo kar z žlico po glavi (9). Drevo je treba vedno lepo posekati, da ne molé iz zemlje ali s štorá treske. Na teh štrlinah se nabadajo verne duše (9). Mrlič se prvo noč po pogrebu vrne na svoj dom. Za ta večer mu nastavijo lepo na mizo, da v temi laže najde, kruha in vina (1). Da duši olajšajo trpljenje v vicah ali da dušo nahranijo, delé na dan pogreba, ob sedmini in obletnici smrti vbogajme kruh. Ta kruh delijo revežem kar toplega raz lopar, da se obdarovanec malo opari. Ta se zahvali: Bog se usmili, za duše v vicah. Oparjenje trpi obdarovanec kot odkupnino za dušo v vicah. Ob obletnici delijo kruh pred cerkvijo (5), v Zilji pa na grobu. — Pred Vernimi dušami pobirajo otroci »prešček«, to so manjši hlebci kruha, in se zahvalijo za dar: »Bog lonaj in Bog obrni na dobro za verne duše« (2). Na praznik Vseh svetih opolnoči pridejo vsi rajni na svoje domove gledat, kje so živeli in kakšen je sedaj njihov dom (6). Na mizo jim nastavijo kruh in vodo, da jedó in pijó (14), v kupici jim pustijo malo vina za pijačo (1). To noč mora goreti luč (6). Na dan Vernih duš dajo zvečer na mizo blagoslovljeno vodo in hleb kruha; opolnoči pridejo verne duše, pijejo blagoslovljeno vodo in jedó kruh (7). Za Vse svete, katerim pravijo »straža« — kakor »stražarju« pri mrliču — speče gospodinja mnogo majhnih hlebkov kruha, katere razdelé beračem. Ti se zahvalijo: »Bog se usmili vernih duš v vicah!« (6). Na dan Vernih duš je mogoče zvedeti svojo bodočo srečo. Tega dne položé treske iz treh vrst lesa moškega spola pred vrata; kdor prihodnjega dne prvi stopi preko njih, se bo v enem letu poročil. Na večer Vseh svetih postavijo za verne duše na mizo skledo kuhane kaše in priložijo k skledi tudi žlice. Verne duše pa v tej noči domačim tudi prerokujejo glede smrti. Zvečer potrosijo na mizo v širokem kolobarju koruzno moko, v kolobar postavijo svečo in jo prižgó, poleg nje posta-

vijo še blagoslovljeno vodo; okoli vsega tega položé žlice vseh družinskih članov. Tisti, katerega žlica je drugo jutro obrnjena, bo umrl (7). Odpri na dan Vernih duš opoldne večna vrata in spodi duše ven (7). To je sicer zelo kruto, zato pa so ob pogrebu, ko so mrliča nesli iz hiše, znali nagovoriti truplo takole:

Dober večer vam voščim vsem!
Kaj je to,
ki je zdaj mrtvo?
Vaša mamica umrli so!
Nocoj to noč sem še pri vas,
a jutri rajšam proč od vas.
Jemljem slovo prav žalostno
od svojih staršev prav lepo.
Jemljem slovo prav žalostno
od svojih bratov prav lepo.
Jemljem slovo prav žalostno
od svojih sester prav lepo.
Jemljem slovo prav žalostno
od svojih prijateljev prav lepo.
In jemljem slovo prav žalostno
od svojih znancev prav lepo. (9.)

Minulo še ni štirinajst dni,
so bili pri hiši zdravi še vsi.
Zdaj pa že treh ni,
moral so rajžati,
večnosti dolgi
nasproti so šli.
Najprvo mlada deklica zbolí,
smrt že tam v kotu pri postelji čepi.
Hitro jo pokosi
— žive več videl ni —
očetu in materi
se nasmeji ... Itd. (7.)

Kako človeško življenje
kratko časa trpi!
Kdor noče besedam verjeti,
poslušaj, kaj skušnja uči!
Deklica skače in poje,
smrt ji nastavlja koso,
šteje korake in čaka,
kdaj jo pokosila bo ... Itd. (7.)

N A Š E S L I K E

Rajko Slapernik: Trajanov forum. Objavljeno reprodukcijo akvarela, ki ga je pred dvema letoma natisnil R. Slapernik, ko je bil na študijskem potovanju v Rimu. Kaže nam del novih odkritij, ki so bila v zadnjih letih izvršena v osrčju nekdanjega cesarskega Rima. — Avtor naše slike je bil pri nedavnem natečaju za slikarsko okrasitev prostorov v novi beograjski narodni skupščini odlikovan z nagrado za svoj načrt kompozicije o ustoličenju na vojvodskem prestolu na Gosposvetskem polju.

Karel Ondrejčka: Madona slovaških gorá. Ljubkega prizora res ni treba pojasnjevati. Na pašniku sredi črede ovac sedi Madona in drži Jezuščka, ki krmi jagnjeta. V ozadju se bliža v domači nošnji slovaški pastir in spoštljivo nese v naročju mlado jagnje Je-